



การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยหลักนิติธรรมตามพระดำรัสเจ้าฟ้าอัยการ

จัดทำโดย

นายโกศลวัฒน์ อินทุจันทร์ยง

รหัสประจำตัว ๖๗๑๒๐๕

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการอบรมหลักสูตร
“หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” (นธป.) รุ่นที่ ๑๒

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยหลักนิติธรรมตามพระดำรัสเจ้าฟ้าอัยการ

พระดำรัส พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

“ข้าพเจ้าเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าการพัฒนาที่ปราศจากหลักนิติธรรม การป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญานั้น ยังห่างไกลจากความหมายของความยั่งยืนมาก เราจะสามารถบรรลุเป้าหมายของความยั่งยืนได้อย่างไร หากความไม่เท่าเทียมกันยังคงสร้างความขัดแย้งในสังคมอยู่ และในขณะที่ยังมีประชากรอีกมากที่ยังคงถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าถึงความยุติธรรมองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ การคอร์รัปชัน การค้ายาเสพติด และความขัดแย้งต่าง ๆ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในทุก ๆ ประเทศทั่วโลก นอกจากนี้ เด็กและสตรียังคงถูกใช้ความรุนแรงและเลือกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ช่องว่างในระบบยุติธรรมและหลักนิติธรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพนั้นเป็นหัวใจสำคัญของปัญหาต่าง ๆ อยู่ในขณะนี้

ซึ่งความก้าวหน้าของหลักนิติธรรมนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อการเจริญเติบโตที่ครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระบบยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นตัวแปรที่จำเป็นเช่นกันที่จะเป็นหลักประกันว่า มีการให้บริการสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพและประชากร สามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม การเสริมสร้างสิทธิทางกฎหมายสำหรับคนยากจนและกลุ่มเปราะบางเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อการสร้างสิทธิในการพัฒนา การทุจริตคอร์รัปชันเบียดเบียนทรัพยากรที่ควรจะนำไปใช้ในการขจัดความยากจน ความอดอยากและการให้บริการสาธารณะ ในสังคมที่มีความขัดแย้งและสังคมหลังความขัดแย้ง หน่วยงานรัฐบาลยังมีแนวโน้มในการทุจริตคอร์รัปชันเนื่องจากการปรับใช้หลักนิติธรรมอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ประเด็นเรื่องความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า เพราะเหตุใดถึงต้องส่งเสริมหลักนิติธรรมเข้าสู่ระเบียบวาระการพัฒนา การปฏิบัติต่อผู้หญิงอย่างไม่เท่าเทียม คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกอายุ ชาติพันธุ์ ศาสนาและภูมิภาค การเลือกปฏิบัติและความรุนแรงทางเพศ เศรษฐกิจ ของประเทศจะเติบโตจนถึงขีดสุดได้อย่างไร ในเมื่อกว่าครึ่งของประชากรถูกเลือกปฏิบัติในการทำงาน และมีแนวโน้มที่จะถูกกระทำความรุนแรง การผลักดันหลักนิติธรรม การป้องกันอาชญากรรม และความยุติธรรมทางอาญานั้นไม่เพียงแต่มีความสำคัญ แต่เป็นสิ่งที่ไม่สามารถละเลยได้บนเส้นทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน หลักนิติธรรมจะสามารถสร้างวัฒนธรรมทางกฎหมายที่แข็งแกร่ง เพื่อประโยชน์สุขของลูกหลานในอนาคตสืบไป”

พระดำรัสพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ด้ระบุสภาพปัญหา

๑. การพัฒนาที่ปราศจากหลักนิติธรรม ยังห่างไกลจากความหมายของความยั่งยืนมาก
๒. ความไม่เท่าเทียมกัน สร้างความขัดแย้งให้สังคมอย่างต่อเนื่อง
๓. ประชากรถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าถึงความยุติธรรม
๔. ช่องว่างในระบบยุติธรรมและหลักนิติธรรมที่ไม่มีประสิทธิภาพ เป็นหัวใจสำคัญของปัญหา องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ คอร์รัปชันต่าง ๆ ในสังคม ยาเสพติด และความขัดแย้งต่าง ๆ ในสังคม
๕. การทุจริตคอร์รัปชัน เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระดำรัสพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ได้ให้แนวทางแก้ปัญหา

๑. ความก้าวหน้าของหลักนิติธรรม สำคัญต่อการเติบโตครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒. ประสิทธิภาพของหลักนิติธรรมจะช่วยให้ระบบยุติธรรมมีประสิทธิภาพ เป็นหลักประกันอันเป็นโอกาสในทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม

๓. การเสริมสร้างสิทธิในทางกฎหมายด้วยหลักนิติธรรม สำหรับคนยากจนและกลุ่มเปราะบาง จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๔. การไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง ต่อประชากร ต่อชาติพันธุ์ ต่อศาสนาฯ เป็นการสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม

การผลักดันหลักนิติธรรม การป้องกันอาชญากรรม และความยุติธรรมทางอาญานั้น ไม่เพียงแต่มีความสำคัญ แต่เป็นสิ่งที่ไม่สามารถละเลยได้บนเส้นทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน หลักนิติธรรมจะสามารถสร้างวัฒนธรรมทางกฎหมายที่แข็งแกร่งเพื่อประโยชน์สุขของลูกหลานในอนาคตสืบไป

หลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่ใช้ในการปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการปกครองประเทศและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ โดยเป็นที่ปรากฏอย่างยาวนานแล้วในประเทศต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีหลักนิติธรรมเป็นหลักพื้นฐานในการจำกัดอำนาจของผู้ปกครองให้อยู่ภายใต้ขอบเขตอันเหมาะสมและเป็นธรรม สำหรับประเทศไทยได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับหลักนิติธรรมอย่างเป็นทางการในลายลักษณ์อักษรไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งกำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ทุกองค์กรหรือทุกหน่วยงานจึงต้องยึดหลักนิติธรรมในการบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิบัติราชการตลอดจนการดำเนินการใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้อง เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างเป็นธรรม ดังนั้น **สำนักงานอัยการสูงสุด** ในฐานะที่เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ มีอำนาจหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกทางอาญา รักษาผลประโยชน์ของรัฐ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และมีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ให้พนักงานอัยการมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรม การแต่งตั้งและการให้อัยการสูงสุดพ้นจากตำแหน่งต้องเป็นไปตามมติของคณะกรรมการอัยการ และได้รับความเห็นชอบจากวุฒิสภา ให้ประธานวุฒิสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งอัยการสูงสุด องค์กรอัยการมีหน่วยธุรการที่เป็นอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่น โดยมีอัยการสูงสุดเป็นผู้บังคับบัญชา ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ พนักงานอัยการต้องไม่เป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจหรือกิจการอื่นของรัฐ ในทำนองเดียวกัน เว้นแต่จะได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการอัยการ ทั้งต้องไม่ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพหรือกระทำกิจการใด อันเป็นการกระทบกระเทือนถึงการปฏิบัติหน้าที่ หรือเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งตำแหน่งหน้าที่ราชการ และต้องไม่เป็นกรรมการผู้จัดการ หรือที่ปรึกษากฎหมาย หรือดำรงตำแหน่งอื่นใด ที่มีลักษณะงานคล้ายคลึงกันนั้นในห้างหุ้นส่วนบริษัท สำนักงานอัยการสูงสุด ตลอดจนผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่สำนักงานอัยการสูงสุด จึงต้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม และในขณะเดียวกัน การบริหารราชการภายในหน่วยงานก็ต้องยึดหลักนิติธรรมเป็นสำคัญด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อภายในหน่วยงานมีหลักนิติธรรมแล้ว การสร้างความเสมอภาคเป็นธรรมสู่สังคมภายนอกภายใต้หลักนิติธรรมก็ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้สิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันแก่ประชาชนโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติศาสนา หรือปัจจัยอื่น ๆ อันจะเป็นการป้องกันและรักษาสิทธิของประชาชนชาวไทย อย่างไรก็ตามกฎหมายที่บังคับใช้นั้นเป็นเพียงบทบัญญัติที่ตราขึ้น

เพื่อมุ่งรักษาความยุติธรรม แต่สิ่งที่สำคัญเหนือกว่า คือ การนำกฎหมายไปใช้ให้ถูกต้องสมดังเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัตินั้น เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้

ความหมายของหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม หมายถึง หลักการปกครองบุคคลทั้งหลาย สถาบันและหน่วยงาน ไม่ว่าจะป็นสาธารณะหรือเอกชนรวมไปถึงรัฐ ความรับผิดชอบทางกฎหมายที่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการทั่วไปมีการบังคับใช้อย่างเสมอภาคและสอดคล้องกับธรรมเนียมและมาตรฐานของสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ หลักดังกล่าวนี้จะต้องมีมาตรการเพื่อเป็นการประกันการเคารพและปฏิบัติตามต่อหลักการสูงสุดของกฎหมาย ความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย มีความโปร่งใสและยุติธรรมในการใช้กฎหมาย การแบ่งแยกอำนาจ การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ความชัดเจนแน่นอนของกฎหมาย หลักเรื่องการเลือกปฏิบัติ ความโปร่งใสของกฎหมายและกระบวนการทางกฎหมาย

การยึดมั่นในหลักนิติธรรม คือ การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการรณรงค์เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงาม สร้างจิตสำนึกยึดมั่นในหลักนิติธรรม ให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทนขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย การไม่เลือกปฏิบัติในทุกกรณี เป็นต้น

หลักการสำคัญอันเป็นสาระสำคัญของ “หลักนิติธรรม” ประกอบด้วย ๗ หลักการ คือ หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักความชอบธรรมด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” และหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญ

๑. หลักการแบ่งแยกอำนาจเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติธรรม เพราะหลักการแบ่งแยกอำนาจ เป็นหลักที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของการแบ่งแยกอำนาจ การตรวจสอบอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจ

๒. หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หลักนิติธรรมมีความเกี่ยวพันกันกับสิทธิเสรีภาพของบุคคล และสิทธิในความเสมอภาค สิทธิทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นถือเป็นพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” อันเป็นหลักการสำคัญตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญ

๓. หลักความชอบธรรมด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง การใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายปกครองที่เป็นการจำกัดสิทธิของประชาชนมีผลมาจากกฎหมายที่ได้รับความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชน โดยฝ่ายตุลาการจะต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมาย ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ฝ่ายตุลาการมีความผูกพันที่จะต้องใช้ดุลยพินิจโดยปราศจากข้อบกพร่อง

๔. หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา เป็นหลักที่เรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายปกครองที่ออกกฎหมายลำดับรอง กำหนดหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นตามหลักความแน่นอนของกฎหมาย หลักห้ามมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง และหลักความพอสมควรแก่เหตุ

๕. หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสามารถทำหน้าที่ในทางตุลาการได้โดยปราศจากการแทรกแซงใด ๆ โดยผู้พิพากษามีความผูกพันเฉพาะต่อกฎหมายและทำการพิจารณาพิพากษาภายใต้มนธรรมของตนเท่านั้น โดยวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นอิสระจาก ๓ ประการ กล่าวคือ ความเป็นอิสระจากคู่ความ ความเป็นอิสระจากรัฐ และความเป็นอิสระจากสังคม

๖. หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” เมื่อไม่มีข้อบัญญัติทางกฎหมาย ให้เป็นความผิด แล้วจะเอาผิดกับบุคคลนั้น ๆ มิได้

๗. หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หมายความว่า รัฐธรรมนูญได้รับการยอมรับให้เป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่สูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐนั้น และหากกฎหมายที่อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับ หลักนิติธรรมเป็นหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่รู้จักกันในนาม “Good Governance” หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็ง หรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกัน หรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤต ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใสและมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความเป็นรัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน หลักธรรมาภิบาล มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ ประการดังนี้

๑. หลักนิติธรรม คือ การตรากฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับและกติกาต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและสมาชิก โดยมีการยินยอมพร้อมใจและถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม กล่าวโดยสรุป คือ สถาปนาการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่กระทำกันตามอำเภอใจ หรืออำนาจบุคคล

๒. หลักคุณธรรม คือ การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการรณรงค์เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงามให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทนขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น

๓. หลักความโปร่งใส คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดเผยมูลค่าข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา และสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้โดยการปรับปรุงระบบและกลไกการทำงานขององค์กรให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารหรือเปิดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก ตลอดจนมีระบบหรือกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และช่วยให้การทำงานของภาครัฐและภาคเอกชนปลอดจากการทุจริต คอร์รัปชัน

๔. หลักความมีส่วนร่วม คือ การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และร่วมเสนอความเห็นในการตัดสินใจสำคัญ ๆ ของสังคม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรืออื่น ๆ และขจัดการผูกขาดทั้งโดยภาครัฐหรือโดยภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามัคคี และความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน

๕. หลักความรับผิดชอบ ผู้บริหาร ตลอดจน คณะข้าราชการ ทั้งฝ่ายการเมือง ข้าราชการประจำต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างดียิ่ง โดยมุ่งให้บริการแก่ผู้มารับบริการ เพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความรับผิดชอบต่อความบกพร่องในหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ทันท่วงที

๖. หลักความคุ้มค่า ผู้บริหารต้องตระหนักว่ามีทรัพยากรค่อนข้างจำกัด ดังนั้น ในการบริหารจัดการจำเป็นจะต้องยึดหลักความประหยัดและความคุ้มค่า ซึ่งจำเป็นจะต้องตั้งจุดมุ่งหมายไปที่ผู้รับบริการ หรือประชาชนโดยส่วนรวมการบริหารราชการแนวใหม่เป็นการบริหารงานด้วยการ

ยึดหลักประชาธิปไตย หลายประเทศในโลก กำลังดำเนินการอยู่บนพื้นฐานของหลักการนี้และมีการยอมรับในแนวทางการทำงานที่ยึดหลักประชาธิปไตยมากขึ้น มีการให้ความสำคัญกับเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง เช่น ความสนใจของสาธารณชน กระบวนการบริหารหรือการปกครอง และการเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ข้าราชการมีการเรียนรู้ เสริมสร้างทักษะใหม่ในการพัฒนานโยบายและปฏิบัติตามนโยบาย มีการรับรู้ มีการเคารพและยอมรับศักดิ์ศรีของการเป็นพลเมืองมากขึ้น โดยปกติข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจะรู้สึกตนเองมีคุณค่ามากขึ้น เมื่อมีการเพิ่มหรือขยายการให้บริการของตนและมีการติดต่อกับประชาชนมากขึ้น ผู้บริหารจะรู้สึกว่าได้ประโยชน์จากการรับฟังประชาชนมากขึ้น และจากการบริการมากกว่าการกำกับดูแลเท่านั้น ประชาชนและข้าราชการจึงทำงานร่วมกัน และระบุปัญหาและแนวทางการแก้ไขร่วมกันด้วย ทักษะที่ดีที่กล่าวมาแล้วเหล่านี้เป็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัญหาในการบริหารงานมีความซับซ้อน และทรัพยากรมีจำนวนจำกัด ทั้งยังมีสาธารณชนคอยวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของข้าราชการอยู่เสมอ หน่วยงานราชการควรจะดำเนินการอย่างไร คำตอบในเรื่องนี้อาจไม่ง่าย แต่การยอมรับที่จะทำงานเพื่อปกป้องประเทศชาติและบริการสาธารณะอาจจะเป็นปัจจัยที่ช่วยทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ สิ่งที่ยังขาดอยู่ คือ หลักการที่จะแสดงถึงผลของการมีค่านิยมของการบริการสาธารณะ ที่ผ่านมาก็มีการเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการทำงานของหน่วยงานราชการอยู่มาก เช่น เรื่องของการบริหารราชการแนวใหม่ การทบทวนการทำงาน การบริหารที่มุ่งผลลัพธ์ และการบริหารคุณภาพเป็นสำคัญ เป็นต้น

หลักนิติธรรม เปรียบเสมือนเป็นร่มไม้ใหญ่ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยและเปรียบเสมือนเป็นคุณธรรมทางกฎหมายของการบังคับใช้กฎหมายทั้งปวงของผู้รักษากฎหมายที่พึงมีต่อประชาชน หากการปกครองใดไร้ซึ่งคุณธรรมทางกฎหมาย หรือจิตสำนึกในการเคารพหรือใช้กฎหมายที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อความยุติธรรมในการที่จะอำนวยความยุติธรรม หรือหลักประกันถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากกฎหมายจะไม่มี ความชอบธรรม เพราะจะกลายเป็นเครื่องมือที่ตอบสนอง ความต้องการตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจอยู่ในมือเท่านั้น ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายของผู้รักษากฎหมายจึงควรยึดมั่นในการสร้างความเป็นธรรมในสังคมไทย โดยยึดหลักบริหารงานทำงานด้วยหลักคุณธรรมและหลักนิติธรรมควบคู่กัน เพื่อสร้างความเป็นธรรม กระบวนการอันชอบธรรม ความโปร่งใส ความสุจริต และความถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้ เพื่อมุ่งสู่การอยู่ร่วมกันภายใต้หลักคุณธรรมหลักนิติธรรม และหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ดังนั้น หลักนิติธรรม จึงอาจหมายถึง “หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่ยึดหลักความถูกต้องเป็นธรรม และความเสมอภาค เพื่อพัฒนาสังคมให้เกิดความผาสุกและเจริญก้าวหน้า” กฎหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นต้องมีหลักไว้ให้ยึดซึ่งก็คือหลักนิติธรรม ทั้งการออกกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย การตีความกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม เพื่อมุ่งไปสู่ความยุติธรรม และจะช่วยป้องกันมิให้กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ โดยจะเป็นหลักที่ใช้กำกับดูแล ตรวจสอบอำนาจอันไม่ชอบธรรมของอำนาจอธิปไตยทั้งฝ่ายรัฐสภา ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ หรืออาจกล่าวได้ว่าหลักนิติธรรม คือ กฎของกฎหมาย

บทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการกับหลักนิติธรรม

ตามพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. ๒๕๕๓ กำหนดให้องค์กรอัยการประกอบด้วย ก.อ. อัยการสูงสุด และพนักงานอัยการอื่น โดยมีสำนักงานอัยการสูงสุดเป็นหน่วยงานธุรการ สำนักงานอัยการสูงสุดเป็นส่วนราชการที่มีอิสระในการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการ

ดำเนินการอื่น และนิติบุคคล โดยมีอัยการสูงสุดเป็นผู้บังคับบัญชาและเป็นผู้แทนนิติบุคคล และให้ข้าราชการฝ่ายอัยการสังกัดสำนักงานอัยการสูงสุด

อำนาจหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุดกับหลักนิติธรรม มีดังนี้

๑. ให้ความช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินการทางกฎหมาย รวมตลอดทั้งในการคุ้มครองป้องกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน
๒. ให้คำปรึกษา และตรวจร่างสัญญาหรือเอกสารทางกฎหมายให้แก่รัฐบาล และหน่วยงานของรัฐ
๓. ให้คำปรึกษา และตรวจร่างสัญญาหรือเอกสารทางกฎหมายให้แก่นิติบุคคล ซึ่งมีหน่วยงานของรัฐแต่ไม่มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้น ทั้งนี้ ตามที่เห็นสมควร
๔. ดำเนินการเกี่ยวกับการบังคับคดีแพ่ง หรือคดีปกครองแทนรัฐบาล หรือหน่วยงานของรัฐซึ่งพนักงานอัยการได้รับดำเนินคดีให้
๕. ดำเนินการตามที่รัฐมนตรีร้องขอ เว้นแต่การดำเนินการนั้นจะขัดต่องานในหน้าที่หรืออาจทำให้ขัดต่อความเป็นอิสระในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ
๖. ดำเนินการเกี่ยวกับการฝึกอบรมเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาข้าราชการฝ่ายอัยการ
๗. ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการอำนวยความสะดวก การรักษาผลประโยชน์ของรัฐ และประชาชน
๘. ติดต่อและประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างประเทศเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่ในอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการหรือสำนักงานอัยการสูงสุด
๙. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการหรือสำนักงานอัยการสูงสุด

ในการตรวจร่างสัญญาตาม (๒) และ (๓) ให้สำนักงานอัยการสูงสุดมีหน้าที่รักษาประโยชน์ของรัฐ ในการนี้ สำนักงานอัยการสูงสุดมีหน้าที่รายงานรัฐบาล หรือหน่วยงานของรัฐตาม (๒) หรือนิติบุคคลตาม (๓) ที่เป็นผู้สัญญาให้ทราบถึงข้อที่ควรปรับปรุงหรือแก้ไขให้สมบูรณ์ ข้อเสียเปรียบหรือข้อที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ

อำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ ตามพระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๑๔ มีดังนี้

๑. อำนาจและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ
๒. ในคดีอาญา มีอำนาจและหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและตามกฎหมายอื่นซึ่งบัญญัติว่าเป็นอำนาจและหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการ
๓. ในคดีแพ่ง หรือคดีปกครอง มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินคดีแทนรัฐบาล หน่วยงานของรัฐที่เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ราชการส่วนกลางหรือราชการส่วนภูมิภาคในศาล หรือในกระบวนการทางอนุญาโตตุลาการทั้งปวง กับมีอำนาจและหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ซึ่งบัญญัติว่าเป็นอำนาจและหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุดหรือพนักงานอัยการ
๔. ในคดีแพ่ง คดีปกครอง หรือคดีอาญา ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐถูกฟ้องในเรื่องการที่ได้กระทำไปตามหน้าที่ที่ดี หรือในคดีแพ่งหรือคดีอาญาที่ราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดถูกฟ้องในเรื่องการที่ได้กระทำตาม

คำสั่งของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งได้ สั่งการโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือเข้าร่วมหรือช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งกระทำการในหน้าที่ราชการก็ดี เมื่อเห็นสมควรพนักงานอัยการจะรับแก้ต่างให้ก็ได้

๕. ในคดีแพ่ง คดีปกครอง หรือกรณีมีข้อพิพาทที่ต้องดำเนินการทางอนุญาโตตุลาการ ที่หน่วยงานของรัฐซึ่งมิได้กล่าวใน (๓) หรือนิติบุคคลซึ่งมิใช่หน่วยงานของรัฐ แต่ได้มีพระราชบัญญัติหรือ พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้นเป็นคู่กรณีและมีใช้กรณีพิพาทกับรัฐบาลหรือระหว่างหน่วยงานของรัฐ ด้วยกันเอง เมื่อเห็นสมควรพนักงานอัยการจะรับว่าต่างหรือแก้ต่างให้ก็ได้

๖. ในคดีที่ราษฎรฟ้องเองไม่ได้โดยกฎหมายห้าม เมื่อเห็นสมควรพนักงานอัยการมี อำนาจเป็นโจทก์ได้

๗. ดำเนินการตามที่เห็นสมควรเกี่ยวกับการบังคับคดีอาญาเฉพาะในส่วนของการ ยึดทรัพย์สินใช้ค่าปรับตามคำพิพากษา ในการนี้มิให้เรียกค่าฤชาธรรมเนียมจากพนักงานอัยการ

๘. ในกรณีที่มีการผิดสัญญาประกันจำเลย หรือประกันรับสิ่งของไปดูแลรักษา ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินคดีในการบังคับให้เป็นไปตามสัญญานั้น ในการนี้มิให้เรียกค่าฤชาธรรมเนียมจากพนักงานอัยการ

๙. อำนาจและหน้าที่ตาม ก.อ. ประกาศกำหนดหรือเห็นชอบเพื่อปฏิบัติให้เป็นไป ตามกฎหมาย หรือมติคณะรัฐมนตรี

๑๐. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการ

๑๑. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่สำนักงานอัยการสูงสุด ตามที่ ได้รับมอบหมายจากอัยการสูงสุด

ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการ ตามมาตรา ๑๔ (๓) (๔) และ (๕) พนักงาน อัยการจะออกคำสั่งเรียกบุคคลใด ๆ ที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำก็ได้ แต่จะเรียกคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมาให้ ถ้อยคำโดยคู่ความฝ่ายนั้นไม่ยินยอมก็ได้ พนักงานอัยการตำแหน่งใดมีอำนาจดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ได้เพียงใดให้เป็นไปตามระเบียบที่สำนักงานอัยการสูงสุดกำหนดโดยความเห็นชอบของ ก.อ.

หลักนิติธรรมในสำนักงานอัยการสูงสุด ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม เพื่อตรวจสอบและควบคุมการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปโดยชอบ ด้วยกฎหมายและสอดคล้องกับหลักนิติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน อันจะรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม แต่ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ นอกจาก องค์กรอัยการจะปฏิบัติตามหลักนิติธรรม หรือดำเนินคดีปกครองแทนหน่วยงานของรัฐ แก้ต่างให้กับ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ว่าต่างหรือแก้ต่างแก่รัฐวิสาหกิจและหน่วยงานของรัฐที่มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้น ปฏิบัติตามหลักนิติธรรมด้วยแล้ว ยังจะต้องสร้างหลักนิติธรรมให้เกิดขึ้นภายในองค์กรหรือภายในที่ทำงานด้วย เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างเป็นธรรมของคนภายในหน่วยงานด้วย เช่นเดียวกัน

ความสำคัญของหลักนิติธรรมในสำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานอัยการสูงสุดเป็น หนึ่งในองค์กรตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีหน้าที่ดำเนินคดีปกครองแทนหน่วยของรัฐ ดำเนินคดีแก้ต่างให้กับ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ว่าต่างหรือแก้ต่างแก่รัฐวิสาหกิจและหน่วยงานของรัฐที่มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้น ซึ่ง สำนักงานมีการบริหารงานอย่างเป็นระบบและมีบุคลากรที่มีความสามารถ รวมถึงได้นำหลักธรรมาภิบาล ด้านหลักนิติธรรมมาใช้ในการบริหารงานของหน่วยงาน สำหรับคำว่า หลักนิติธรรมในที่ทำงานอาจ

หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่โดยการใช้หรือบังคับใช้กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศคำสั่ง หรืออื่น ๆ อย่างเป็นธรรมและเสมอภาคและดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีปกครองแทนหน่วยงานของรัฐ ดำเนินคดีแก่ต่างให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ว่าต่าง หรือแก่ต่างให้แก่รัฐวิสาหกิจและหน่วยงานของรัฐที่มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้น ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พนักงานอัยการและสำนักงานอัยการสูงสุด จะต้องเป็นองค์กรตัวอย่างให้แก่สังคมภายนอก โดยต้องเป็นองค์กรที่มีภาพลักษณ์ที่ดีมีความน่าเชื่อถือ สำนักงานอัยการสูงสุด จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญและยึดหลักนิติธรรมในการทำงาน ทั้งการปฏิบัติของผู้บริหารต่อเจ้าหน้าที่สำนักงาน และทั้งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานเองด้วย

การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการตามหลักนิติธรรม คำว่า “การปฏิบัติหน้าที่” หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่กระทำการกิจต่าง ๆ ให้ลุล่วงโดยเรียบร้อย เช่น พนักงานอัยการมีภารกิจ และหน้าที่หลักของผู้ประกอบอาชีพนี้ คือ

๑. งานอำนวยความยุติธรรมทางอาญา เพื่อตรวจสอบถ่วงดุลและคานอำนาจการใช้ดุลพินิจทั้งของพนักงานสอบสวนและศาลเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรม ในคดีอาญา พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ เช่น ฟ้องคดีต่อศาล ยื่นฟ้องคดีที่ผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องไว้แล้วแต่ถอนฟ้องคดีนั้น เว้นเสียแต่คดีซึ่งมีความผิดต่อส่วนตัว ทำการตรวจสอบสำนวนคดีของพนักงานสอบสวนที่ได้สอบสวนผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาแล้ว กรณีที่พนักงานสอบสวนมีความเห็นควรสั่งไม่ฟ้องและพนักงานอัยการเห็นชอบด้วยให้ออกคำสั่งไม่ฟ้องและแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบ แต่ถ้าไม่เห็นด้วยก็สั่งฟ้องและแจ้งพนักงานสอบสวนให้ส่งตัวผู้ต้องหาเพื่อฟ้องหรือจัดการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้ได้ตัวผู้ต้องหา ฟ้องคดีต่อศาล เป็นต้น ในคดีแพ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีแทนรัฐบาลในศาลทั้งปวง หรือในกรณีเทศบาลหรือสุขาภิบาล หรือนิติบุคคลซึ่งได้มีพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้นเป็นโจทก์หรือเป็นจำเลย ซึ่งไม่ใช่เป็นคดีที่พิพาทกับรัฐบาล เมื่อพนักงานอัยการเห็นสมควรจะรับว่าต่างหรือแก่ต่างคดีก็ได้

๒. งานด้านคดีอาญาระหว่างประเทศ ในกรณีคดีส่งผู้ร้ายข้ามแดน และการร่วมมือกับต่างประเทศในการสอบสวน และอื่น ๆ ซึ่งกรณีเหล่านี้ต้องทำตามกรอบของกฎหมาย มิใช่เป็นงานประจำ จึงทำไปเรื่อยจนไม่ตรงกับกรอบที่กฎหมายกำหนด ถ้าเลยจากกรอบแห่งกฎหมาย เรียกว่า “เกินอำนาจ” ถ้าทำน้อยกว่าที่กฎหมายสั่งเรียกว่า “บกพร่อง” ถ้าทำผิดขั้นตอน ระยะเวลา เงื่อนไข หรือวิธีการที่กฎหมายกำหนดเรียกว่า “ผิดกระบวนการ” ถ้ามีอำนาจแต่ใช้อำนาจด้วยเจตนา กลั่นแกล้งไม่เป็นธรรม เรียกว่า “บิดเบือนอำนาจ” ส่วนคำว่า “เป็นไปตาม” แสดงอยู่ในตัวว่าต้องสอดคล้องทั้งเรื่องผู้ใช้อำนาจ ผู้ถูกกระทำ เนื้อหาสาระแห่งการกระทำ ขั้นตอน เงื่อนไข ระยะเวลา และต้องคำนึงถึงอยู่เสมอมิให้เกินเลยหรือคลาดเคลื่อน

๓. งานด้านรักษาผลประโยชน์ของรัฐ ให้คำแนะนำปรึกษาหาหรือปัญหาข้อกฎหมายให้แก่ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ เพื่อให้การบริหารราชการของหน่วยงานดังกล่าวลุล่วงไปด้วยดี และรับดำเนินการว่าต่าง แก่ต่าง ให้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด รวมถึงการตรวจร่างสัญญาต่าง ๆ ก่อนลงนาม

๔. งานด้านคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน รับหน้าที่ในคดีที่ราษฎรไม่อาจเป็นโจทก์ฟ้องร้องคดีได้โดยมีกฎหมายห้ามไว้ เมื่อพนักงานอัยการเห็นสมควรก็จะดำเนินคดีแทนให้ เช่น คดีอุทลุมที่บุตรไม่อาจฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากบุพการีได้ เป็นต้น หรือในคดีที่ศาลชั้นต้นลงโทษบุคคลใดโดยลำพัง ถ้าศาลอุทธรณ์พิพากษาให้ปล่อยผู้นั้น เมื่อพนักงานอัยการเห็นสมควรจะฎีกาก็ได้ หรือในกรณีที่มีการผิดสัญญาประกันจำเลยตามกฎหมาย

พนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีในการบังคับให้เป็นไปตามสัญญา นั้น และให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย ตลอดจนช่วยทำนิติกรรมสัญญาและประนอมข้อพิพาทให้แก่ประชาชนทั่วไปโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ

๕. งานตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการระดับสูง กรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือข้าราชการระดับสูงผู้ใดเมื่อถูกกล่าวหาว่ามีพฤติการณ์ร้ายแรงผิดปกติ หรือกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือใช้อำนาจหน้าที่ขัดต่อกฎหมาย และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติได้สวนแล้วเห็นว่า มีมูลจะส่งเรื่องให้อัยการสูงสุดดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งเป็นงานตามที่กำหนดโดยรัฐธรรมนูญ

๖. งานพิเศษ เช่น งานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยมีโครงการเผยแพร่ความรู้และช่วยเหลือทางกฎหมายให้แก่ประชาชน โครงการสนับสนุนการระงับข้อพิพาททางแพ่งในระดับท้องถิ่น โดยอนุญาตตุลาการ ฝึกอบรมให้ความรู้กฎหมายเบื้องต้นแก่ผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนกลุ่มเกษตรกร พัฒนาการ ครูและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่อยู่ในตำบล ช่วยเหลืออรรถคดีแก่ประชาชนที่ยากจนทั้งคดีว่าต่างและแก้ต่าง หรือหากประชาชนมีปัญหาด้านกฎหมาย ก็สามารถขอคำปรึกษาได้ที่สำนักงานอัยการจังหวัดทุกแห่งทั่วประเทศ

วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ของสำนักงานอัยการสูงสุด การบริหารงานเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานนั้นต้องรู้จักและปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ที่ความรับผิดชอบ ซึ่งสำนักงานอัยการสูงสุดได้กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ดังนี้ วิสัยทัศน์ (Vision) คือ “เป็นองค์กรนำในการใช้กฎหมายเพื่อรักษาความยุติธรรมให้กับประชาชนและสังคม” พันธกิจ (Mission) คือ ๑. ยกระดับคุณภาพมาตรฐานงานตามภารกิจ ด้านการอำนวยความยุติธรรม การรักษาผลประโยชน์ของรัฐและประชาชน และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนให้มีคุณภาพ โปร่งใสและตรวจสอบได้ เพื่อให้ประชาชนเชื่อมั่นและศรัทธา ๒. พัฒนาความร่วมมือ บูรณาการเครือข่ายองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้านการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและตอบสนองต่อนโยบายรัฐบาลเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมของประเทศ ๓. เพิ่มศักยภาพมาตรฐานกลไกการบริหารจัดการระบบงานและกระบวนการทำงานที่สำคัญ รวมทั้งการพัฒนาาระบบติดตามประเมินผลและระบบจัดการองค์ความรู้เพื่อมุ่งสู่การสร้างนวัตกรรมโดยมีเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นพื้นฐาน ๔. พัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพคู่คุณธรรมตามหลักธรรมาภิบาล บุคลากรมีสมรรถนะสูง มีคุณธรรม จริยธรรม และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตามหลักนิติธรรม สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ได้มีการดำเนินการให้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่ใช่อำนาจที่ได้ตามกฎหมายแสวงหาผลประโยชน์โดยทางมิชอบรวมทั้งปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับที่วางไว้อย่างเคร่งครัด โดยต้องเป็นการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่เป็นธรรม ไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจของตนเอง โดยมีระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน พ.ศ. ๒๕๖๒ ใช้ในการบังคับ และหล่อหลอมให้เจ้าหน้าที่ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายภายใต้กรอบของกฎหมายและหลักนิติธรรม และมีประมวลจริยธรรมข้าราชการฝ่ายอัยการและบุคลากรของสำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นถึงการมีหลักนิติธรรมในการปฏิบัติงาน เช่น ข้อ ๒. ข้าราชการฝ่ายอัยการและบุคลากรของสำนักงานอัยการสูงสุด

ต้องยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมและยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรมในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนโดยเสมอภาค รักษาผลประโยชน์ของรัฐและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกที่ดี ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ถูกต้อง เทียบธรรม รอบคอบ รวดเร็ว โปร่งใส และตรวจสอบได้ เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ประชาชน เป็นต้น ตัวอย่างอันเป็นที่ประจักษ์ที่สามารถยืนยันการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ โดยยึดหลักนิติธรรมก็คือ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ไม่เคยถูกร้องเรียน ฟ้องร้อง หรือถูกดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องมาตรฐานจริยธรรมเลยแม้แต่น้อยเลย นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ยังปฏิบัติหน้าที่ในการให้บริการต่าง ๆ และช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งปฏิบัติตามหลักศีลธรรม กฎหมาย และประเพณีอันดีงาม ดังตัวอย่างกิจกรรมที่แสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุด ปฏิบัติหน้าที่ตามหลักนิติธรรม เช่น การยินดีให้คำปรึกษาหารือแก่ประชาชนทุกคนอย่างเต็มใจและสุดความสามารถ การร่วมทำบุญบริจาคสิ่งของให้แก่เด็กกำพร้า และผู้ยากไร้ รวมทั้งอาสาไปร่วมในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ หรือการร่วมบริจาคเงินทำบุญเพื่อสาธารณประโยชน์หรือการกุศล เป็นต้น

การนำพระดำรัสพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ในเรื่องหลักนิติธรรม มาปฏิบัติในงานของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งพระองค์ท่านเคยรับสั่งในงานคุ้มครองสิทธิประชาชนแก่อัยการว่า “ประชาชนเขาเดือดร้อนมาหาเราเราต้องช่วยเขาให้ดีที่สุด” อัยการคุ้มครองสิทธิฯ ทุกสาขาทั่วประเทศ น้อมรับ รับสั่งจากพระองค์ท่านนำมาปฏิบัติดังนี้

๑. เนื่องจากในแต่ละวันมีประชาชนเข้ามาขอรับบริการขอคำปรึกษากฎหมายจำนวนมาก สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทุกสาขา จึงได้ทำบัตรคิวขอรับคำปรึกษา กฎหมายแจกให้ประชาชนที่จะขอรับปรึกษากฎหมายตามคิวของตนเอง เป็นการให้บริการตามลำดับคิวก่อนหลังด้วยความเสมอภาคตามหลักนิติธรรม ทั้งยังเป็นการฝึกให้ประชาชนเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

๒. ในบางกรณีประชาชนเป็นผู้ปวดตึงตึงต้องเซ็นชื่อยินยอมต่อหน้าเจ้าหน้าที่ในเรื่องการตั้งผู้จัดการมรดก พนักงานอัยการ หรือ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนจะไปให้บริการถึงที่บ้านในการเซ็นชื่อเอกสารให้ความยินยอม หรือบางครั้งนำเอกสารไปเซ็นชื่อที่รถยนต์ของประชาชนก็มี เนื่องจากประชาชนผู้สูงอายุหรือคนพิการไม่สะดวกขึ้นตึก จึงเป็นการสนับสนุนหลักความเสมอภาคของประชาชน เพื่อให้มีสิทธิเท่าเทียมกันในสังคม

๓. ทางสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีบริการสายด่วน Call Center ๑๑๕๗ ให้บริการวันจันทร์ ถึงวันเสาร์ ฟรี ในเวลาราชการ ๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่มีปัญหาทางกฎหมายและต้องการปรึกษากฎหมาย แต่ไม่สะดวกเดินทางมาพบด้วยตัวเอง สามารถโทรศัพท์คุยกับเจ้าหน้าที่ Call Center ได้ จึงเป็นการคุ้มครองสิทธิประชาชนให้ประชาชนมีความรู้ทางกฎหมาย และสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียม

๔. บ่อยครั้งที่ประชาชนมาติดต่อขอคำปรึกษาทางกฎหมายได้รับความเดือดร้อนถึงขั้นไม่มีเงินรับประทานกลางวัน หรือคาร์ถกลับบ้าน พนักงานอัยการ หรือ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ก็เสียสละมอบเงินส่วนตัวให้แก่ประชาชนเพื่อให้ชีวิตไปต่อได้ ซึ่งบุคลากรของอัยการคุ้มครองสิทธิฯ จะได้ถูกฝึกให้มีจิตเสียสละเพื่อประชาชนและช่วยดูแลศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังสามารถติดต่อสำนักงานพัฒนาสังคมและ

ความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดให้ช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้ขัดสน จึงสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยสิทธิ ตามกฎหมาย หน่วยงานต่าง ๆ มีหน้าที่ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือต่อไป

๕. มีการประชาสัมพันธ์หมายเลขโทรศัพท์ของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทุกสาขา ทั่วประเทศในเว็บไซต์ เพื่อให้ประชาชนได้โทรมาติดต่อก่อน ถึงขั้นตอน และเอกสารที่จะต้องนำมาดำเนินการ เพื่อจะได้มาติดต่อกับสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทุกสาขา ครึ่งเดียวจบได้โดยไม่ต้องเสียเวลาและเงินค่าเดินทางมาหลายครั้ง เพื่อขยายโอกาสให้ประชาชนได้เข้าใช้บริการในการคุ้มครองสิทธิอย่างทั่วถึง เนื่องจากมีผู้ใช้บริการเป็นจำนวนมาก

๖. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีรถยนต์ตู้โมบายที่สามารถออกไปให้คำปรึกษา หรือรับเรื่องขอความช่วยเหลือจากประชาชนได้ทุกที่เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่ได้รับความเดือนร้อนทางกฎหมาย เป็นการขยายโอกาสและช่องทางในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนเชิงรุก ออกสู่พื้นที่ต่าง ๆ

๗. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีการจัดการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วประเทศเพื่อให้ความรู้และเป็นการให้ความรู้เชิงป้องกันปัญหาการถูกละเมิดสิทธิทางกฎหมายที่อาจจะเกิดกับชีวิตประจำวันของประชาชนได้ โดยจัดอบรมออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความรู้ในการรักษาสิทธิของตนได้โดยง่ายแม้อยู่ในพื้นที่ห่างไกล

๘. การทำงานของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานได้ โดยอาจทำหนังสือร้องเรียน รวมถึง Call Center ๑๑๕๗ มีระบบบันทึกเสียงการสนทนา เพื่อใช้ตรวจสอบการทำงาน และสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน จะนำเรื่องร้องเรียนมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาองค์กรให้สู่มาตรฐานในการทำงานต่อไป เพื่อให้การทำงานมีมาตรฐาน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติอันจะขัดต่อหลักนิติธรรมในการคุ้มครองสิทธิประชาชน

๙. ทางสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีการจัดการอบรมออนไลน์และมอบประกาศนียบัตรให้ ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการให้ความรู้แก่ประชาชน ตามอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความรู้ในการรักษาสิทธิของตนได้โดยง่ายแม้อยู่ในพื้นที่ห่างไกล

๑๐. ในเรื่องการตั้งผู้จัดการมรดก หรือ คำร้องฝ่ายเดียว สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน จะดำเนินการให้ประชาชนฟรี จึงทำให้ประชาชนประหยัดค่าใช้จ่ายได้จำนวนมาก เพื่อสร้างความเสมอภาคในทางกฎหมายให้แก่ผู้ขัดสนหรือยากไร้

๑๑. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีแอปพลิเคชัน “อัยการช่วยได้” ซึ่งจะมีเว็บบอร์ดให้ประชาชนที่ต้องการปรึกษากฎหมายแสดงความคิดเห็นได้ตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง โดยมีพนักงานอัยการ หรือ เจ้าหน้าที่มาตอบคำถาม ซึ่งประชาชนทั่วไปสามารถเข้ามาดูและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้ในเว็บบอร์ดอัยการช่วยได้ เป็นการขยายช่องทางให้ประชาชนได้คุ้มครองสิทธิของตนเพื่อความเสมอภาคในสังคม

๑๒. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน มีการจัดทำหนังสือความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสื่อประชาสัมพันธ์แจกประชาชนฟรี เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน

ผู้ไม่รู้จะไม่สามารถใช้สิทธิของตนที่มีตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง บ่อยครั้งที่ผู้ไม่รู้กลายเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิการให้ความรู้จึงยังเป็นสิ่งจำเป็นในทุกรูปแบบแก่ประชาชน

๑๓. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทุกสาขา มีการเปิดทำการวันเสาร์ ในเวลาราชการ ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. อีก ๑ วันทำการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่ไม่สะดวกมาติดต่อในเวลาราชการ สามารถมาขอรับความช่วยเหลือในวันเสาร์ได้อีก ๑ วัน ในวันธรรมดา ประชาชนส่วนใหญ่ต้องประกอบอาชีพจนไม่อาจเข้าถึงสิทธิในการให้บริการจากหน่วยงานของรัฐ อัยการคุ้มครองสิทธิฯ จึงเปิดทำการในวันเสาร์ เพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงสิทธิและความรู้ทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

๑๔. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนทุกสาขา มีการบริการให้คำปรึกษากฎหมาย หรือ การให้ความช่วยเหลือทางคดีแก่ประชาชน ซึ่งจะดำเนินการให้คำปรึกษา หรือรับเรื่องจนแล้วเสร็จ แม้ในแต่ละวันจะทำงานล่วงเวลาราชการก็ตาม เพราะความทุกข์ของประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิหรือไม่ได้รับความยุติธรรมส่วนมากเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลามากในการรับฟังในการลำดับปัญหา แม้จะทำงานจนล่วงเลยเวลา ๑๖.๓๐ น. หน่วยงานสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ก็จะถูกฝึกให้เสียสละเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชน

๑๕. สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ช่วยเหลือประชาชน ในการประสานงานทุกหน่วยงานราชการ เพื่อร่วมมือแก้ปัญหาให้ประชาชน แม้ไม่ใช่ปัญหาทางกฎหมายโดยตรง อัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนก็จะช่วยประสานงานให้ได้รับแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิต เช่น ประสานงานแรงงานจังหวัด ช่วยหางานให้คนด้อยโอกาส ได้มีงานทำ ประสานงานเกษตรจังหวัดเพื่อช่วยพัฒนาที่ทำกิน สร้างรายได้เพิ่มมูลค่าเพิ่มในที่ทำกิน ประสานงานพาณิชย์จังหวัด ส่งเสริมการประกอบอาชีพให้ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิต โดยหลักการสร้างความเสมอภาค ปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยความเท่าเทียมกัน

การปฏิบัติงานของสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ตามแนวพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา จึงเป็นการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม สร้างความเสมอภาค รักษาคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้ประชาชนได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองดีตามหลักนิติธรรม เพื่อการพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืนในการสร้างระเบียบ สร้างวินัยที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

บทสรุป หลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่ใช้ในการปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ สำหรับการปกครองประเทศและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ เพื่อจำกัดอำนาจของผู้ปกครองให้อยู่ภายใต้ขอบเขตอันเหมาะสมและเป็นธรรม โดยการยึดหลักความถูกต้อง เป็นธรรม และความเสมอภาค เพื่อพัฒนาสังคมให้เกิดความผาสุกและเจริญก้าวหน้า สำหรับประเทศไทยได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับหลักนิติธรรมอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งกำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการมีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้และตามกฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการและกฎหมายอื่น และให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ทุกองค์กรหรือทุกหน่วยงานจึงต้องยึดหลักนิติธรรมในการบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิบัติราชการ ตลอดจน การดำเนินการใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้อง เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างเป็นธรรม สำนักงานอัยการสูงสุดเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ ให้มีหน้าที่และอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

และกฎหมาย โดยพนักงานอัยการมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปโดยรวดเร็ว เทียบธรรม และปราศจากอคติทั้งปวงและไม่ให้ถือว่าเป็นคำสั่งทางปกครอง ดังนั้น สำนักงานอัยการสูงสุด ตลอดจนผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สำนักงานอัยการสูงสุด จึงต้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ให้สอดคล้องกับ หลักนิติธรรม ทั้งการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการในการดำเนินคดีแทนหน่วยงานของรัฐ และคุ้มครอง สิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนเพื่อให้มีคุณภาพ โปร่งใสและตรวจสอบได้ ส่งผลให้ ประชาชนเชื่อมั่นและศรัทธา ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย พัททษรัชศาสตร์ที่ดีศรี ความเป็นมนุษย์ของประชาชนได้รับการปฏิบัติจากหน่วยงาน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างเหมาะสม และเป็นธรรม ภายใต้วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์และปรัชญาองค์กร ตลอดจน มีการบริหารราชการภายในองค์กรตามหลักนิติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน โดยมีกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ ที่มีความชอบธรรม ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ก็ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม โดยมี ระเบียบบริหารงานบุคคล ประมวลจริยธรรม และค่านิยมองค์กรเป็นแนวทางการปฏิบัติที่พึงประสงค์ การบริหารราชการของสำนักงานอัยการสูงสุดและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของสำนักงานอัยการสูงสุด ตามหลักนิติธรรมดังกล่าวจึงสามารถช่วยปิดเป่าความทุกข์ร้อนของประชาชน และทำให้อยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างสงบสุข เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

ดร.ถวิลวดี บุรีกุล. (๒๕๔๖). หลักการเพื่อการบริหารรัฐกิจแนวใหม่. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปี ๒๕๔๖ เล่มที่ ๒

อรรถพล ใหญ่สว่าง. “หลักนิติธรรม.” จุลินิติ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา